

EMIL ZOLA

ŽERMINAL

Preveo s francuskog
Dušan Matic

■ Laguna ■

Naslov originala

Émile Zola

GERMINAL

Copyright © 2026 ovog izdanja, LAGUNA

Izdavačka kuća LAGUNA DOO BEOGRAD iz Beograda, ulica Starine Novaka 23, poziva nosioca odnosno nosioce autorskih prava (autori ili druga lica koja su u skladu sa zakonom stekla autorska prava) na prevod knjige *Žerminal* autora Emila Zole da se jave našoj izdavačkoj kući u cilju dogovora u vezi sa regulisanjem svih autorskih prava i obaveza putem imejla redakcija@laguna.rs

ŽERMINAL

PRVI DEO

I

Preko puste ravnice, kroz noć bez zvezda, tamnu i gustu kao mastilo, koraćao je usamljen čovek širokim drumom koji je, popločan deset kilometara u pravoj liniji, vodio između njiva zasejanih šećernom repom iz Maršjena u Monsu. Nije video pred sobom čak ni crno tle, a ogroman ravan vidik osećao je tek po fijuku martovskog vetra, po njegovim širokim naletima kao na moru, ledenom od brisanja preko baruština i golih ledina. Senka ni jednog jedinog drveta nije se ocrtavala na nebu, drum se odmotavao pravilnošću kakvog mola kroz zaslepljujuću i neprozirnu tminu.

Oko dva sata čovek je pošao iz Maršjena. Išao je dugim koracima cvokoćući od zime pod istanjenim platnom svoje bluze i svojih somotskih čakšira. Mala bošča, uvezana u kockastu maramicu, mnogo mu je smetala; stiskao ju je uz svoje slabine čas jednim čas drugim laktom da bi mogao istovremeno da zavuče obe ruke u džepove, svoje promrzle ruke, koje su bičevi istočnog vetra raskrvarili. Jedna jedina misao ispunjavala je glavu nezaposlenog radnika i beskućnika, nada da će hladnoća popustiti čim svane. Išao je tako čitav sat, kad levo, dva kilometra pre Monsua, opazi crvene vatre, tri plamene gomile žeravice na polju, koje kao da vise u vazduhu. On se najpre kolebao, obuzet zebnjom; potom nije mogao doleteti bolnoj potrebi da koji trenutak ogreje ruke.

Usečen put se spuštao. Sve iščeze. S njegove desne strane bio je neki plot, nekakav zid od debelih dasaka koji je zatvarao željezničku prugu; dok se, s leve strane, dizala uzvišica pokrivena travom nad kojom štrče u neredu zabati kuća, reklo bi se selo s niskim jednoličnim krovovima. Napravio je još nekih dve stotine koraka. Odjednom, na zavijutku, baš pred njim, vatre se opet pojaviše, a njemu još nije bilo jasno kako su to one tako visoko gorele na mrtvom nebu, slične zadimljenim mesecima. Na samom tlu, međutim, nov prizor zaustavi njegov pogled. Bila je to teška masa, nabacana gomila građevina iz kojih se izdvajala silueta fabričkog dimnjaka; retka svetlucanja prodirala su kroz mutne prozore, pet ili šest turobnih fenjera visilo je spolja na drvenoj građi čije su pocrnele grede bile krivudavo poredane jedne preko drugih u ogromne nogare; i iz tog fantastičnog priviđenja, zagnjurenog u noć i dim, jedan jedini glas se dizao, krupno i otegnuto dahtanje parnog odvoda koji se nije video.

Tek tada čovek shvati da je to rudnik. Stid ga opet obuze: čemu sve to kad ni tu neće biti posla? Umesto da pođe ka zgradama, reši se najzad i počeo da se penje uz nasip, na kome su u gvozdenim korpama gorele tri vatre naložene ugljem da bi osvetljavale i grejale pri radu. Radnici na zemljanim radovima morali su dugo da rade po noći – izvlačili su još uvek nepotrebne iskopine. Sada je već čuo radnike koji su gurali korpe preko nogara, razlikovao žive senke koje su praznile vagonete kraj svake vatre.

– Dobro jutro – reče približavajući se prvoj korpi.

Leđima okrenut plamenu stajao je vozar, starac u ljubičastom vunenom trikou, s kačketom od zečje dlake na glavi; dok je njegov konj dorat čekao nepomičan kao kamen dok ne isprazne šest vagoneta koje je dovukao. Radnik koji ih je praznio, mršav i riđ mladić, nije se mnogo žurio, naslonjen mršavom rukom na polugu. A gore, vetar je sve jače besneo, ledeni vihor, čiji je silovit i pravilan dah promicao kao zamasi kose.

– Dobro jutro – odgovori stari.

Nastade ćutanje. Čovek, koji je osećao da ga s nepoverenjem gledaju, odmah reče svoje ime.

– Zovem se Etjen Lantje, mašinista... Ima li ovde posla?

Plamen ga je osvetljavao, mogao je da ima dvadeset i jednu godinu, jak, mrk, lepuškast čovek, snažna izgleda i pored svojih nejakih udova.

Umiren, vozar odmahnu glavom.

– Posla za jednog mašinistu, ne, ne... Prijavila su se juče dvojica. Nema ništa...

Vetar im prekide razgovor. Zatim Etjen upita, pokazujući na tamnu gomilu zgrada pored nasipa:

– Rudnik, zar ne?

Ovog puta starac nije mogao da odgovori. Jak napad kašlja ga je gušio. Najzad pljunu, a njegov ispljuvak na osvetljenoj zemlji ostavi crnu mrlju.

– Da, rudnik Vore. Eno, kolonija je sasvim blizu.

I sa svoje strane, ispruženom rukom pokaza kroz noć selo, čije je krovove mladić već bio naslutio. Međutim, vagoneti su bili prazni, on pođe za njima bez ijednog fijuka bičem, nogama ukrućenim od reumatizma dok je krupni dorat odlazio sam, s mukom vukao između šina, pod novim naletom vihora od koga mu se kostrešila dlaka.

Vore se budio iz sna. Etjen, koji je ostao kraj vatre, grejući svoje jadne, raskrvarene ruke, gledao je, raspoznavao delove rudnika, prostranu odaju mašine za vađenje, malu četvrtastu kulu pumpe. Taj mu je rudnik, smešten u dnu ove rupe, sa svojim zdepastim građevinama, dižući svoj dimnjak kao preteći rog, izgledao kao neka opaka nenasita zver koja je legla tu da bi proždimala svet. Razgledao ga je i mislio na sebe, na svoj skitnički život: već osam dana kako traži posla; video je sebe u železničkoj radionici kako udara šamar svome šefu, video je sebe kako ga teraju iz Lila, kako ga jure odasvud; u subotu je stigao u Maršjen, gde je, kažu, bilo posla u livnici; ništa u livnici, ništa kod Sonvila, morao je da provede nedelju skriven između greda u stovarištu neke građevinske radionice, odakle ga je noćas, u dva sata, najurio čuvar. Ništa, ni prebijene pare više, pa čak ni kore hleba; šta da radi tako po drumovima bez cilja, nemajući čak gde ni da se skloni od ledenog

vetra? Da, zaista je to bio rudnik, retki fenjeri osvetljavali su okno, naglo otvorena vrata dopustila su mu da nazre jako osvetljena ložišta generatora. Objasnio je sebi čak i odvod pumpe, to neprekidno i dugo disanje, koje je bilo kao prigušen dah čudovišta.

Radnik koji je praznio vagonete, povijenih leđa, nije čak ni pogledao Etjena, i ovaj je baš hteo da uzme svoj zavežljaj koji je pao na zemlju kad kašalj objavi povratak vozara. Polako se pomaljšao iz senke, za njim dorat koji je dovlačio šest novih punih vagoneta.

– Ima li fabrika u Monsuu? – pitao je mladić.

Stari pljunu crno, zatim odgovori:

– Oh, nije da ih nema. Trebalo je to videti pre tri ili četiri godine. Sve je brektalo, nije se moglo nabaviti dovoljno ljudi, nikad se nije toliko zarađivalo... A, evo, opet mora da se priteže kaiš. Tuga te obuzme kuda god pogledaš, otpuštaju svet, radionice zatvaraju jednu za drugom... Možda nije za to kriv imperator, ali zašto ide te se tuče po Americi? Da i ne govorim o tome da i životinje kao i ljudi umiru od kolere.

Kratkim rečenicama, isprekidana daha, obojica nastaviše da se jadaju. Etjen je pričao o svojim uzaludnim lutanjima već čitavih nedelju dana: mora, dakle, da se skapava od gladi! Uskoro će drumovi biti preplavljeni prosjacima. Jest, govorio je starac, sve će se ovo rđavo svršiti, jer nije bogomdano da se toliki hrišćani izbacuju na ulicu.

– Ne jede se meso svakoga dana.

– Kad bi bar bilo hleba!

– Zaista, kad bi samo bilo sigurnog hleba!

Glasovi su im se gubili, sa sumornim urlikom vihor je odnosio reči.

– Gledaj! – nastavi glasno vozar okrenuvši se jugu – tu je Monsu.

I svojom opet ispruženom rukom pokaza kroz mrak nevidljive tačke, redom kako ih je imenovao. Tamo u Monsuu, Fovelova šećerana još radi, ali je Otonova smanjila svoje osoblje; jedino se Ditijelov parni mlin i Blezova užara za rudarske konopce još drže. Potom, širokim pokretom ruke pokaza prema severu čitavu polovinu vidika: Sonvilove građevinarske radionice nisu primile ni dve

trećine svojih redovnih porudžbina; od tri visoke peći maršjenskih livnica samo su dve zapaljene; najzad, u Gažboavoj staklari prete štrajkom, jer se govori o smanjenju nadnica.

– Znam, znam – ponavljao je mladić kod svakog objašnjenja.
– Otuda dolazim.

– Što se tiče nas, zasad je dobro – dodade vozar. – Rudnici su smanjili svoj kapacitet. A pogledaj, preko puta u Viktoaru gore samo dve baterije koksove peći.

Pljunu, i opet pođe za svojim dremljivim konjem, pošto ga je upregao u prazne vagonete.

Etjen je sad vladao celim krajem. Mrak je ostao dubok, ali starčeva ruka kao da ga je ispunila velikom bedom koju je mladić nesvesno osećao u ovom času svuda oko sebe u bezgraničnom prostoru. Nije li martovski vetar kovitlao krik gladi preko ovih pustih polja? Vihor je besneo, izgledalo je kao da donosi smrt radu, oskudicu koja će pomoriti mnoge ljude. I, izgubljena pogleda, trudio se da prodre u tamu, mučila ga je želja i strah da vidi. Sve se gubilo u dnu nepoznate mračne noći, samo je vrlo daleko naslućivao visoke peći i peći za koks. Ove poslednje, baterije od stotinu dimnjaka, postavljene ukoso, ocrtavale su redove crvenih plamenova; dok su dve kule, više ulevo, potpuno plave, blistale na visokom nebu kao džinovske baklje. Bilo je u tome nečeg žalosnog kao kod požara; na tmurnom vidiku nije bilo drugih zvezda sem noćnih buktinja zemlje uglja i gvožđa.

– Iz Belgije ste možda? – nastavi starac iza Etjenovih leđa, kad se vratio.

Ovoga puta je dovukao samo tri vagoneta. Biće vremena da se isprazne: nekakav kvar u oknu, jedan slomljen podupirač, zaustaviće posao za čitavih četvrt sata. Pri dnu nasipa tišina je zavladala, radnici nisu više potresali nogare neprestanim guranjem vozova. Samo se čulo kako iz okna dopire daleki udar čekića koji je padao po plehu.

– Ne, s juga sam – odgovori mladić.

Pošto isprazni vagonete, radnik sede na zemlju, srećan zbog kvara i ostade tako ćutljiv i nepoverljiv. Jedino je podigao svoje

krupne, ugašene oči na vozara, kao da mu je bilo nelagodno zbog tolikih reči. Zaista, vozar nije nikada toliko dugo govorio. Sigurno mu se svidelo lice nepoznatoga ili ga je obuzeo onaj prohtev ispovedanja koji katkad izaziva kod usamljenih starijih osoba želju da glasno govore.

– A ja, ja sam iz Monsua. Zovem se Bonmor.*

– Je li to nadimak? – upita Etjen iznenađen.

Stari se zadovoljno smešio, i, pokazujući Vore, reče:

– Da, da... Tri puta su me otuda izmrcvarenog izvukli. Prvi put sasvim osmuđenog, drugom prilikom sa zemljom čak do utrobe, treći put s trbuhom naduvenim od vode kao u žabe... Onda, kad su videli da nikako neću da krepam, prozvali su me iz šale Bonmor.

Veselost se njegova udvostruči, kao škripa nepodmazanog čekrka, ali prestade zbog strašnog napada kašlja. Vatra iz korpe osvetljavala je potpuno njegovu krupnu glavu, sede, retke kose, zelenobleda pljosnata lica, poprskanog modrim pegama. Bio je mali rastom, ogromna vrata, isturenih cevanica i peta; imao je dugačke ruke čije su četvrtaste šake padale do kolena. Uostalom, činilo se da je od kamena i da ne primećuje ni hladnoću ni vihor koji je fujkao u njegovim ušima, baš kao i njegov konj koji je nepomično stajao, ničim ne pokazujući da trpi zbog vetra. Kad se iskašlja, s grlom koje se cepalo, pljunu kraj korpe s vatrom, i zemlja pocrne.

Etjen ga je gledao, gledao tle koje je on tako prljao.

– Da li odavno – reče on – radite u rudniku?

Bonmor raširi obe ruke.

– Odavno, o! da!... Nije mi bilo ni osam godina kad sam sišao, eto! baš u Vore, a danas mi je pedeset osam. Računaj malo... Sve sam tu radio, najpre sam gurao vagonete, zatim tovario, a posle, kad sam bio dovoljno jak, čitavih osamnaest godina sam kopao. Najzad, zbog mojih prokletih nogu, postavili su me kod zemljanih radova, sve do trenutka kad su morali da me izvuku iz jame, jer je lekar kazao da ću dole i ostati. Pet godina je već kako sam vozar... Hej! lepo je to, pedeset godina u rudniku, od kojih četrdeset pet u oknu!

* *Bonnemort*, reč složena iz *bonne* (dobra) i *mort* (smrt). (Prim. prev.)

Dok je govorio, zažareno ugljevlje padalo je s vremena na vreme iz korpe, osvetljavalo njegovo bledo lice krvavim odsjajima.

– Kazali su mi da se odmorim – nastavi on. – Ali ja neću, misle li oni da sam lud!... Radiću ja još dve godine do svoje šezdesete, da bi mi penzija bila sto osamdeset franaka. Kad bih im danas rekao zbogom, odmah bi mi dali penziju od sto pedeset. Pokvareni su ti obešenjaci!... Uostalom, još sam držeći, sem nogu. Vidiš, voda mi je ušla pod kožu od stalnog kvašenja rude kad se kopa. Ima dana kad ne mogu da maknem šapom, a da ne jauknem.

Napad kašlja ga još jednom prekide.

– A zbog toga sigurno i kašljete? – reče Etjen.

Ali on odrečno odmahnu glavom.

– Ne, ne, nazebao sam prošlog meseca. Nikada nisam kašljao, a sad ne mogu da se otarasim toga... A što je čudno, pljujem li, pljujem...

Grlo mu se cepalo, i on ispljunu crno.

– Je li to krv? – upita Etjen usuđujući se najzad da mu postavi pitanje.

Lagano, nadlanicom Bonmor obrisa usta.

– Ugalj... toliko ga ima u mom telu da se mogu njime grejati do sudnjega dana. A evo već pet godina kako mi noga nije kročila u okno. Imao sam ga čitavo stovarište, a nisam ni sanjao. Šta tu! Sačuva se to!

Zaćutaše, daleki čekić lupao je ravnomernim udarcima u oknu, vetar je promicao sa svojom žalopojkom kao krik gladi i umora koji je dolazio iz dubine noći. Pred plamenovima koji su treperili, stari je tišim glasom nastavljao da priča preživljavajući uspomene. Ah, naravno, on i njegovi ne kopaju od juče! Porodica je radila za rudarsku Kompaniju iz Monsua od njenog osnivanja, a to traje odavno, već sto šest godina. Njegov predak Gijom Mae, tada dečak od petnaest godina, našao je ugalj u Rekijaru, prvom oknu Kompanije, u starom oknu, danas napuštenom, tamo blizu Fovelove šecerane. Ceo kraj je to znao, kao dokaz služi što se pronađeni sloj naziva Gijomova žica, po imenu njegovog dede. On ga nije poznavao, krupan čovek, a kako pričaju, i veoma snažan, umro

je od iznemoglosti u šezdesetoj godini. Zatim njegov otac, Nikola Mae, zvani Crveni, star jedva četrdeset godina, ostao je u Voreu, koji su u to vreme bušili, stene se srušile, potpuno ga sravnile sa zemljom, stene su mu krv penile, kosti pojele. Dva njegova strica i tri brata, docnije, isto tako tamo su ostavili svoje kosti. Njega, Vensana Maea, koji je otud izašao skoro čitav, samo nesigurnih nogu, smatrali su za pravo čudo. Šta da se radi uostalom? Moralo se raditi. Radilo se to sa oca na sina, kao što se radi neka druga stvar. Njegov sin, Tusen Mae, danas tamo crkava, i njegovi unuci, i svi što stanuju prekoputa u koloniji. Sto šest godina kopanja, mladi posle starih za istog gospodara: Šta veliš? Mnoga gospoda ne bi znala da tako lepo ispričaju svoju istoriju!

– Kad se ima bar nešto za jelo! – promrmlja opet Etjen.

– To baš i kažem: kad se ima hleba za jelo, može se živeti.

Bonmor začuta, očiju upravljenih ka koloniji gde su se palile svetiljke jedna za drugom. Otkucavalo je četiri sata na monsuškom zvoniku, hladnoća je bila sve jača.

– A je l' bogata vaša Kompanija? – nastavi Etjen.

Stari podiže ramena, zatim ih opusti, kao posustao pod kišom zlatnika.

– O! da, o! da... možda ne toliko kao njena susedka, Kompanija iz Anzena. Ali ipak, milioni i milioni. Više se i ne broje... Devetnaest rudnika, od kojih trinaest za eksploataciju, Vore, Viktoar, Krevker, Miru, Sen-Toma, Madlen, Fetri-Kantel, i još drugi, a šest za trošenje ili vetrenje kao Rekijar... Deset hiljada radnika, koncesije koje obuhvataju šezdeset i sedam opština, dnevno vađenje od pet hiljada tona, železnica koja vezuje sva okna, i radionice, fabrike!... O! da, o! da, ima para, ima.

Krupni dorat načulji uši kad ču lupu vagoneta preko nogara. Dole je opravka završena; radnici su nastavljali posao. Dok je nameštao uzde životinji, da bi se spustio, vozar tiho dodade obraćajući joj se:

– Ne smeš da se navikavaš na brbljanje, rđo lepa!... Kad bi gospodin Anbo znao na šta gubiš vreme!

Zamišljen, Etjen je gledao u noć. On upita:

– Rudnik, dakle, pripada gospodinu Anbou?

– Ne – objasni stari – gospodin Anbo je samo generalni direktor. Plaćen je kao i mi.

Mladić rukom pokaza na ogroman mrak.

– Čije je, onda, sve to?

Međutim, Bonmor je čas-dva bio zagušen novim napadom kašlja, toliko jakim da nije mogao da diše. Najзад, kad je ispljuvao i obrisao crnu pljuvačku s usana, reče kroz vetar koji je sve žešće duvao:

– E, čije je sve to?... Niko ne zna. Pripada nekim ljudima.

I rukom pokaza kroz pomrčinu na neku nejasnu tačku, neko daleko, nepoznato mesto, nastanjeno tim ljudima, za koje su Maevi kopali rudu već više od jednog veka. Njegov glas imao je u sebi neku vrstu pobožnog straha, kao da je govorio o nepristupačnoj svetoj škrinji, u kojoj se skrivao nahranjeni i izvaljeni bog, kome su svi oni davali svoje meso, a koga nisu nikad videli.

– Bar da čovek ima hleba koliko mu treba – ponovi i treći put Etjen bez vidne veze s prethodnim.

– Jest, dođavola! Kad bi čovek uvek imao hleba, bilo bi zaista divno!

Konj je otišao, vozar se izgubi za njim, tromim korakom invalida. Kraj poluge za pražnjenje radnik se nije micao, sklupčan, s bradom zagnjurenim između kolena, zureći u prazninu svojim krupnim, ugašenim očima.

Kad je opet uzeo svoj zavežljaj, Etjen se ne udalji odmah. Osetio je kako mu vetar leđi leđa, dok su mu grudi gorele pod tolikom vatrom. Možda bi, ipak, bilo dobro da se obrati rudniku: može biti da stari ne zna; zatim se mirio sa sudbinom, primiće kakav bilo posao. Kud da ide i šta da radi u ovom besposlicom izglednelom kraju? Da ostavi iza kakvog zida svoj kostur napuštenog psa? Međutim, obuzimala ga je neka zebnja, strah od Vorea, usred te puste utonule ravni u tu toliko gustu noć. Pri svakom naletu vihora izgledalo je da vetar raste, kao da je duvao sa sve šireg vidika. Nikakva zora nije belela mrko nebo, jedino su visoke peći plamsale, kao i peći za koks, krvareći mrak, ne osvetljavajući ni najmanje nepoznati kraj. A Vore, u dnu svoje rupe, sklupčan kao neka zla zver, još više se survavao, disao sve krupnijim i sve dužim dahom, natmuren usled mučnog varenja ljudskog mesa.

II

Usred njiva žita i šećerne repe, kolonija Dve stotine četrdeset spavala je u crnoj noći. Jedva su se raspoznavala četiri reda kućica, pripijenih jedna uz drugu, pravilni, paralelni blokovi kuća, slični kasarni ili bolnici, koje su razdvajala tri široka prolaza, podeljena u podjednake bašte.

A na pustoj, otvorenoj utrini jedino se čuo fijuk vetra u iščupanim letvicama kapija.

Kod Maevih, u broju 16, u drugom bloku kuća, ništa se nije micalo. Gusti mrak plavio je jedinu sobu na prvom spratu, kao da je gnječio svojom težinom san bića što su se skupila tu, na gomili, otvorenih usta, skrhana umorom. I pored velike hladnoće napolju, težak vazduh imao je živu toplotu, onu toplu prigušenost i najbolje održavanih zajedničkih soba, koje mirišu na ljudsko stado.

Četiri časa otkucavalo je na budilniku u trpezariji, ništa se još nije pokrenulo, slabi dah je šištao praćen dvostrukim zvučnim hrkanjem. I Katarina se naglo diže. Umorna, ona je po navici izbrojala četiri otkucaja kroz pod, ne nalazeći snage da se potpuno probudi. Zatim, nogu bačenih izvan pokrivača, napipa, kresnu žižicu i zapali sveću. Ali ostade sedeći, s glavom toliko teškom da se povijala između ramena, ne mogavši da odoli potrebi da opet padne na jastuk.

Sveća je sada osvetljavala četvrtastu sobu sa dva prozora, koju su ispunjavala tri kreveta. Bio je tu jedan orman, jedan sto, dve stolice od stare orahovine, čija je zadimljena boja upadljivo odudarala od zidova obojenih svetložuto. I ništa više, odela obešena o eksere, testija na popločanom podu pored crvenog zemljanog suda, koji je služio kao lavor. U postelji levo, Zaharije, najstariji, mladić od dvadeset i jedne godine, ležao je sa svojim bratom Žanlenom, koji je punio jedanaestu godinu; u postelji desno, dva deteta, Lenora i Anri, prva od šest godina, drugi od četiri, spavali su zagrljeni, dok je Katarina delila krevet sa sestrom Alzirom, toliko slabom za svojih devet godina da je ona ne bi ni osetila kraj sebe kad ne bi bilo grbe male bolesnice koja ju je udarala u slabinu. Staklena vrata bila su otvorena, video se hodnik, stepenište, kut gde su otac i majka zauzimali četvrtu postelju, kraj koje su smestili kolevku poslednje pridošlice, Estele, kojoj je bilo jedva tri meseca.

Katarina se ipak očajno napregnu. Protegnu se, zgrči ruke u ridoj kosi koja joj se mrsila na čelu i potiljku. Isuviše izdžigljala za svojih petnaest godina, pokazivala je od svojih udova, izvan tesne navlake svoje košulje, samo pomodrela stopala, kao tetovirana ugljem, i blede ruke čija je mlečna belina odudarala od boje lica, već nagrizene od neprestanog umivanja crnim sapunom. Poslednje zevanje raširi njena malo poveća usta s divnim zubima u bolesnom bledilu desni, dok su se njene sive oči suzile u borbi sa snom, s bolnim i slomljenim izrazom, od kojega se, izgleda, još više zamaralo celo njeno nago telo.

Ali neko mumlanje dopre sa stepeništa. Maev otežali glas mucao je:

– Dodavola! Vreme je... Je l' ti to pališ, Katarina?

– Da, oče... Baš je dole zvonilo.

– Ta, požuri se, lenčugo! Da si sinoć manje igrala ranije bi nas probudila... Tako je to kad se besposlič!

I nastavi da grdi, ali ga san opet savlada, njegovi prekori se pobrkaju, izumreše u novom hrkanju.

Devojka u košulji, bosih nogu na popločanom podu, vrtela se po sobi. Prolazeći kraj Anrijeve i Lenorine postelje, prebaci preko

njih pokrivač koji je bio pao; a oni se nisu budili, izgubljeni u dubokom snu detinjstva. Alzira, otvorenih očiju, okrenu se da bi zauzela toplo mesto svoje starije sestre i ne reče ništa.

– De, Zaharije! i ti, Žanlene, hajde! – ponavljala je Katarina stojeći kraj braće koja su ležala s nosom zagnjurenim u jastuk.

Morala je da ščepa za rame starijeg i da ga prodrmus, zatim, dok je on mrmljao psovke, ona reši da ih otkrije, podižući čaršav. To joj je bilo smešno, i ona poče da se smeje kad vide kako se oba muškarca brane golim nogama.

– Glupo je, ostavi me! – gundao je rđavo raspoloženi Zaharije.
– Ne volim šale... Za ime božje! Zar već čovek mora da ustaje!

Bio je mršav, sav rasklaćen, duguljasta lica poprskana retkim dlakama žute kose i bled zbog malokrvnosti, kao i cela porodica. Košulja mu se popela do trbuha i on je spusti, ne toliko zbog stida, već zato što mu je bilo hladno.

– Dole je kucalo – ponovi Katarina. – Hajde, hop! Otac se ljuti. Žanlen, koji se sav sklupčao, zatvori oči rekavši:
– Đavo da te nosi, spava mi se!

Ona se ponovo zasmeha zdravim devojačkim smehom. Bio je tako mali, slabih udova, s ogromnim zglavkovima, pojačanim škrofulama, da ga ona uze u naručje. On se međutim praćakao, sa svojom maskom bledog i tršavog majmuna, probušenom zelenim očima, proširenom velikim ušima, prebledeo od besa što je slab. Ne reče ništa, samo je ujede za desnu dojku.

– Gade! stoko! – promrmlja ona uzdržavajući se da ne jaukne i spuštajući ga na pod.

Nema, s pokrivačem do brade, Alzira nije ponovo zaspala. Pratila je svojim pametnim očima bogalja sestru i dva brata koji su se oblačili. Druga svađa izbi oko zemljanog lavora, dečaci gurnuše sestru, jer se isuviše dugo umivala. Košulje su letele dok su se oni, podbuli još od spavanja, olakšavali bez stida, s mirnom slobodom mladih pasa, zajedno odraslih. Ona natače svoje rudarske čakšire, navuče platnenu bluzu, veza plavu povezaču oko kose, i, u svom ponedeljničkom čistom odelu, ličila je na mladića, ništa joj nije ostalo od njenog pola osim lakog njihanja u kukovima.

– Kad se stari vrati – reče zlobno Zaharije – biće vrlo zadovoljan kad nađe razbacanu postelju... Da znaš, ispričaću mu da si ti to uradila.

Stari je bio deda, Bonmor, koji je, pošto je radio noću, spavao preko dana; tako se postelja nije hladila, uvek je bilo nekog ko je u njoj hrkao.

Ne odgovarajući, Katarina poče da navlači pokrivač i da ga namešta. Međutim, već se neko vreme čuo žagor iza zida u susednoj kući. Te građevine od cigala, koje je Kompanija jevtino podigla, imale su tako tanke zidove da je i najmanji šum prolazio kroz njih. Živelu se rame uz rame, s jednog kraja na drugi; i ništa od prisnog života nije ostalo skriveno, čak ni dečurlija. Teški koraci zatresoše stepenice, zatim kao da se ču neki tupi pad, propraćen zadovoljnim uzdahom.

– Tako! – reče Katarina. – Levak silazi, a, evo, Butlu dolazi kod Levakovice.

Žanlen se zacereka, čak i Alzirine oči zablistaše. Svakog jutra su se tako veselili na račun susednog braka utroje: kopač je držao na stanu radnika koji je radio danju na zemljanim radovima, te je žena imala dva čoveka, jednog noću, drugoga preko dana.

– Filomena kašlje – nastavi Katarina, pošto je načuljila uši.

Govorila je o Levakovoj najstarijoj kćerki, visokoj devojci od devetnaest godina, ljubaznici Zaharija, s kojim je već imala dvoje dece, uostalom toliko osetljivoj na plućima da je bila nameštena kod rešetanja u rudniku, pošto nikad nije mogla da radi u oknu.

– O! kako da ne! Filomena! – odgovori Zaharije – baš je briga, ona spava.... Divno ti je to, spavati do šest sati!

Navlačio je čakšire, kad najednom, obuzet nečim, otvori prozor. Napolju, kroz mrak, kolonija se budila, svetlosti su nicalle ovde-onda između poluga prozorskih kapaka. I izbi još jedna svađa: on se naže da vreba neće li videti kako od Pjeronovih izlazi glavni nadzornik u Voreu, koga su optuživali da živi s Pjeronovicom, dok mu je sestra dovikivala da je muž od juče preuzeo svoju dnevnu službu kod pristajanja i da Dansaer nije sigurno mogao ove noći da spava. Ledeni vazduh je kuljao, oboje su se svađali braneći

tačnost svojih obaveštenja, dok krici i suze ne izbiše. U kolevci je hladnoća smetala Esteli.

Uto se i Mae probudi. Ta šta je to imao u kostima? Evo, zaspao je kao kakvo ništavilo. I on je toliko psovao da deca sa svoje strane ne zucnuše više ni reči. Zaharije i Žanlen dovršiše umivanje, posustalo i sporo. Alzira, otvorenih očiju, još uvek je gledala. Zagrljena dva deteta, Lenora i Anri, ne makoše se, dišući jednakim, kratkim dahom uprkos larmi.

– Katarina, dodaj mi sveću – viknu Mae.

Dovršavala je zakopčavanje bluze, odnela sveću u sobičak, ostavljajući braću da traže svoje odelo, pri ono malo svetlosti koja je dolazila kroz vrata. Otac je skočio iz kreveta. Ali se ona ne zaustavi, siđe u debelim vunanim čarapama i pipajući zapali u trpezariji drugu sveću, da bi spremila kafu. Drvena obuća cele porodice nalazila se pod ormanom za posuđe.

– Hoćeš li umuknuti, gade – reče Mae, besan zbog Estelinog plača koji je još jednako trajao.

Bio je mali rastom, kao Bonmor, i uglavnom ličio na njega, krupne glave, pljosnata i bleđa lica pod žutom kosom, podšišanom vrlo kratko. Dete je sve više drečalo, uplašeno tim velikim čvornovitim rukama koje su mlatarale iznad njega.

– Ostavi je, znaš dobro da neće da ćuti – reče žena pružajući se po sredini kreveta.

I ona se probudila, i žalila se – glupo je što nikad ne može da odspava celu noć. Zar ne mogu, dakle, da odu mirno? Sva se zavukla pod jorgan, videlo joj se samo duguljasto lice, krupnih crta, teške lepote, koju su već izobličili u trideset i devetoj godini bedan život i sedmoro dece koliko ih je imala. S očima uprtim na tavanicu ona je polako govorila, dok se njen muž oblačio. Ni jedno ni drugo nisu više čuli malu koja se gušila od plača.

– E, znaš, bez prebijene sam pare, a tek je ponedeljak: još šest dana treba čekati petnaestodnevnicu... Ne može to tako da traje. Svi zajedno donosite devet franaka. Kako hoćeš da izađem s tim na kraj? Desetoro nas je u kući.

– E! devet franaka! – uzviknu Mae. – Ja i Zaharije po tri: to je šest... Katarina i otac po dva: to su četiri, četiri i šest čine deset... i Žanlen jedan, to je jedanaest.

– Da, jedanaest, ali postoje nedelje i dani kad se ne radi... Nikad više od devet, razumeš li!

On ništa ne odgovori, zauzet traženjem svog kožnog opasača po podu. Zatim reče dižući se:

– Ne treba kukati, ja sam ipak jak. Već ima mnogo njih koji u četrdeset drugoj prelaze na opravke.

– Mogućno, matori, ali to nam ne daje hleba. Šta ću da radim, kog vraga, kaži? Nemaš ništa?

– Imam dva sua.

– Zadrži ih da popiješ čašu piva... Gospode bože! Šta ću da radim? Šest dana, nikad kraja. Dugujemo šezdeset franaka Megrau koji me je isterao prekjuče. To mi ne smeta da ga opet potražim. Ali ako se zainati pa odbije...

I žena nastavi jednolikim glasom, nepomične glave, samo s vremena na vreme zatvarajući oči pred žalosnom svetlošću sveće. Govorila je o praznom ormanu, o deci koja traže hleb namazan maslacem, nema čak ni kafe, o vodi koja kvari stomak, o mnogim danima provedenim u zavaravanju gladi kuvanim lišćem kupusa. Malo-pomalo morala je da podigne glas, jer je Estelina dernjava zaglušivala njene reči. Ti krici postali su neizdrživi. Mae je izgledao kao da ih je odjednom čuo, te van sebe dohvati malu iz kolevke, baci je materu na krevet mucajući od besa:

– Drži je, uzmi je, zgaziću je... Boga joj detinjeg! Sve ima, sisa, a kuka više od svih ostalih!

Estela zaista poče da sisa. Nestavši ispod pokrivača, umirena toplotom kreveta, ona je sad samo halapljivo sisala.

– Zar ti buržuji iz Piolene nisu rekli da ideš da ih posetiš? – nastavi otac posle kratkog ćutanja.

Majka ugrize usnu, na licu joj se čitala obeshrabrujuća sumnja.

– Da, sreli su me, nose odelo siromašnoj deci... Najzad, po-vešću im danas Lenoru i Anrija. Kad bi mi dali samo pet franaka!

Ćutanje opet zavlada. Mae je bio gotov. Ostade za koji trenutak nepomičan, zatim završi prigušenim glasom:

– Šta ćeš? Tako je to, udesi kako znaš za ručak... Ne вреди mnogo o tome pričati. Bolje je biti tamo na poslu.

– Sigurno – odgovori Maeva žena. – Ugasi sveću, nije mi potrebno da gledam svoje misli.

On dunu u sveću, Zaharije i Žanlen već su silazili; on pođe za njima; a drvene stepenice krcale su pod njihovim teškim nogama u vunanim čarapama. Posle njih sobičak i soba utonuše opet u mrak. Deca su spavala, i Alzirini očni kapci bili su se sklopili. Međutim, majka ostade sada otvorenih očiju u pomrčini, dok je Estela, trzajući njenu opuštenu dojku iscrpljene žene, prela kao mače. Dole, Katarina je prvo naložila vatru u gvozdenom kaminu, s rešetkom u sredini i s dva ložišta u kojima je stalno goreo ugalj. Kompanija je delila mesečno svakoj porodici po osam hektolitara otpadaka tvrdog uglja, pokupljenog po prolazima u rudniku. Teško se palio i devojka, koja je polagala vatru svake večeri, samo ju je podsticala ujutru, dodajući parčad mekog, pažljivo odabranog uglja. Zatim, pošto stavi kotlić na rešetku, čučnu kraj ormana.

Bila je to dosta prostrana odaja, obojena zelenkastom bojom, čista kao kakva flamanska soba, koja je obuhvatala celo prizemlje, sa pločicama dobro opranim i posutim belim peskom. Pored ormana od lakovane čamovine, nameštaj se sastojao još od stola i stolica od istog drveta. Živo obojene slike, prikucane na zidu, portreti imperatora i imperatorke koje je poklonila Kompanija, slike vojnika i svetaca, išarane zlatom, grubo su odudarale u svetloj golotinji odaje, a drugih ukrasa nije ni bilo, sem jedne kutije od ružičastog kartona, budilnika sa šarenim cifarnikom, čije je krupno tiktakanje izgledalo kao da ispunjava prazninu tavanice. Pored vrata za stepenište, druga vrata vodila su u podrum. Mimo sve čistoće, još neizvetren miris sinoć prženog luka ispunjavao je topao vazduh, taj težak vazduh, uvek zasićen sporošću uglja.

Pred otvorenim ormanom Katarina je razmišljala. Bilo je samo malo hleba, dosta sira, ali jedva komadić maslaca; a trebalo je namazati četiri parčeta hleba za njih. Najzad se ona odlučila, odseče

kriške hleba, uze jednu i premaža je sirom, drugu namaza maslacem, zatim ih sastavi, bio je to „upaljač“, dvostruko parče hleba koje su nosili svakog jutra u rudnik. Uskoro su četiri „upaljača“ bila poređana na stolu, raspoređena vrlo pravedno, od velikog, za oca, do malog, za Žanlena.

Katarina koja je izgledala sva predana svom domazluku, mora biti da je ipak sanjarila o pričama koje je Zaharije pričao o nadzorniku i Pjeronovici, jer je odškrinula vrata od ulaza i gledala na polje. Vetar je još uvek duvao, sve se veći broj svetiljki pojavljivao na niskim fasadama kolonije iz koje se čuo nejasan žagor buđenja. Vrata su se već zatvarala, crne povorke radnika udaljavale su se kroz noć. Nije li glupo da zebe, pošto je utovarivač kod pristajanja sigurno spavao, čekajući da bude šest sati da pođe na posao. Ali ona je ipak ostala, gledala je kuću prekoputa bašte. Vrata se otvoriše i njena se radoznalost poveća. Međutim, to je mogla da bude samo mala Pjeron, Lidija, koja je odlazila na posao.

Pišteći šum pare primora je da se okrene. Ona zatvori vrata, potrča; voda je ključala i prskala iz kotlića gaseći vatru. Nije bilo više kafe, morala se zadovoljiti provlačenjem vode kroz sinočni kafeni talog; zatim u ibriku zašećeri neprečišćenim šećerom. Otac i braća upravo su silazili.

– Oho! – izjavi Zaharije, prinoseći svoju šolju ustima – od ove kafe neće nas boleti glava.

Mae pomireno sleže ramenima.

– Ma šta govoriš!, topla je, ipak je dobra.

Žanlen pokupi mrvice hleba i umuti ih u kafu. Katarina, pošto je popila svoju kafu, isprazni ostatak iz ibrika u plehane čuture. Stojeći, slabo osvetljeni svećom koja se pušila, svi su žurno ispijali.

– Jesmo li najzad gotovi? – reče otac. – Čovek bi mogao pomisliti da imamo rente!

Međutim, čuo se neki glas na stepeništu, čija su vrata ostala otvorena. Maeva žena je vikala:

– Uzmite sav hleb, za decu imam malo fide.

– Da, da! – odgovori Katarina.

Zapretala je vatru ostavljajući na ivici rešetke ostatak supe, koju će deda naći toplu kad se vrati u šest. Svako uze svoju drvenu obuću ispod ormara, prebaci preko ramena čuturu i zavuče parče hleba na leđa, između košulje i bluze. I izađoše, napred muškarci, za njima devojka, koja ugasi sveću i okrenu ključ. Kuća ponovo utonu u mrak.

– Gle! idemo zajedno – reče čovek koji je baš zatvarao vrata susedne kuće.

Bili su to Levak i njegov sin Beber, dečko od dvanaest godina, veliki Žanlenov prijatelj. Katarina, iznenađena, jedva zadrža smeh, i šapnu Zahariju na uvo: – Šta? Butlu čak više ne čeka ni da muž ode!

U koloniji su se sad svetiljke gasile. Poslednja vrata zalupiše se, sve je opet spavalo. Žene i deca nastavljali su svoj san u dnu postelja koje su postale šire. A od pogašenog sela do Vorea, koji je brektao, kretala se na vetru lagana povorka senki, rudari su odlazili na rad, grčeći ramena i ne znajući šta će s rukama koje su prekrštali na grudima, dok je svakome hleb pravio grbu na leđima. Obučeni u tanko platno cvokotali su od zime, ne žureći se ipak zbog toga, raštrkani po putu i tapkajući kao stado.